

เทศน์ก่อนเวียนเทียน วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๕๑

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองขาว อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ตั้งใจฟังธรรมนะ วันนี้วันสำคัญทางพุทธศาสนา การเวียนเทียนเป็นสัญลักษณ์ เป็นสัญลักษณ์ในการเคารพในพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ ในเชิงสัญลักษณ์ใจ แต่ถ้าเรามีหัวใจที่เป็นคุณธรรม ในเชิงสัญลักษณ์นั้นเราก็อำนาจด้วยหัวใจ แต่ถ้าหัวใจของเราเป็นกิเลสนะ มันเป็นเรื่อง มันทำกันเป็นเชิงการตลาด ถ้าทำเป็นการตลาดสิ่งนั้นมันไม่เข้าถึงหัวใจหรอก มันอยู่เปลือกๆ เห็นไหม

นี่ถ้าเราเป็นชาวพุทธ เชิงสัญลักษณ์เรายังเอามาเป็นคุณประโยชน์กับหัวใจให้มันชุ่มเย็นได้ แต่ถ้าหัวใจเป็นโลก จะเป็นอย่างไรก็แล้วแต่มันเป็นเรื่องของกิเลส เรื่องของโลกหมด.. โลกกับธรรมอยู่ด้วยกัน ไม่เหมือนกัน ฉะนั้น เรามาวัดแล้วเราต้องเคารพศรัทธาของวัด นี่มันจะลำบากบ้าง มันจะไม่สะดวกสบายอย่างที่เรารู้สึก

มันไม่สบายอย่างที่เรารู้สึกหรอก เพราะสิ่งที่เรารู้สึกมันเป็นกิเลสความรู้สึก ถ้าเราให้กิเลสมันออกนอกร่าง ให้โลกออกนอกร่าง แล้วเรามาเดินตามกิเลส แล้วเราจะไปวัดทำไม? เราไปวัดเราไปแก้กิเลสใช่ไหม? ถ้าเราไปวัดเราจะแก้กิเลส เราต้องขัดแย้งกับความรู้สึกของเรา ขัดแย้งกับความสะดวกสบายของเรา

ถ้าขัดแย้งกับความสะดวกสบายของเรานะมันจะไม่ได้ตั้งใจหรอก เพราะสิ่งที่ใจมันปรารถนามันเป็นเรื่องของโลกๆ เราเกิดมากับโลก เราชอบรับเราต้องการความสะดวกสบายทางโลก เห็นไหม นี่มันเป็นเรื่องของกิเลส แต่ถ้าเรื่องของธรรมล่ะ? เรื่องของธรรมถ้าไม่มีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมขึ้นมา ธรรมจะไม่มีหรอก

ใครก็ว่าเป็นผู้รู้ธรรม ผู้รู้ธรรม รู้โดยกิเลส ถ้ารู้โดยกิเลส รู้โดยตัวตน รู้โดยปรัชญา รู้โดยความเห็นของตัว มีศักยภาพแสดงธรรมขึ้นมา พูดให้ความเชื่อถือเราก็อำนาจเชื่อถือกัน เราไปเชื่อถือศักยภาพจากภายนอกของเขา แต่ไม่รู้หรอกว่าคุณธรรมเขามีจริงหรือไม่จริง เพราะอะไร? เพราะพวกเขาไม่มีเครื่องมือไปวัดเขาใจ

ถ้าเรามีเครื่องมือนวด เห็นไหม นี่เราเชื่อใครไม่ได้เลย เราต้องเชื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์.. พระสงฆ์ที่เป็นสังฆะ เป็นที่พึ่งของเราจริง ถ้าพระสงฆ์ที่ไม่เป็นสังฆะ ไม่เป็นที่พึ่งของเราจริงมันแก้กิเลสเราไม่ได้ มันทำให้เรามีความรุ่มเย็นเป็นสุขขึ้นมาไม่ได้ ถ้ามีความรุ่มเย็นเป็นสุขขึ้นมา เห็นไหม สังฆธรรมอันนี้มันถึงเป็นที่พึ่งของเรา พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เราถึงต้องเชื่อรัตนตรัย

ถ้าเราเชื่อรัตนตรัยนะ ในเมื่อการกระทำของเราไม่ถึงรัตนตรัย นี่ถึงวันสำคัญทางพุทธศาสนา เราเป็นชาวพุทธนะ ถ้าเราเป็นชาวพุทธนะ เราไม่มีรากแก้ว ไม่มีรากของใจเลย ไม่มีแม้แต่เรื่องสัญลักษณ์ของพุทธก็ไม่รู้จัก สัญลักษณ์ของพุทธะ สัญลักษณ์ของการเคารพบูชา วันสำคัญทางพุทธศาสนาเราก็มารับการบูชาของเรา เพราะเคารพใคร? เคารพตนไง เคารพสิ่งที่มีชีวิต เคารพหัวใจของเรา

สิ่งที่มีชีวิต เห็นไหม คุณเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย เวลาไปโรงพยาบาลรักษาอะไรกัน? รักษาเรื่องราวภายนอกนะ แล้วหัวใจล่ะ? หัวใจ เวลาคนเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นมาจากจิตเขาไปหาจิตแพทย์ แล้วเวลาธรรมะล่ะ? ธรรมะมันแก้อะไรได้ จิตแพทย์เอาจิตที่มันบกพร่องกลับมาเป็นปกติ นี่สิ่งที่เขาทำกัน แต่ขณะที่ธรรมะนะเข้าไปชำระกิเลสเลย ชำระกิเลสความเห็นแก่ตัว ความอหังการ ความมีมานะทิฐิในหัวใจ

สิ่งนี้มันเกิดมาจากไหน? เกิดมาจากเราเชื่อนี่ไง เราเชื่อในสัญลักษณ์นี้แหละ ถ้าเราเชื่อในสัญลักษณ์ แล้วเราศึกษาของเรา ชีวิตของเราจะมีคุณค่ามากเลย ถ้าเราไม่เชื่อสัญลักษณ์เลย เราเป็นชาวพุทธ เราไม่เชื่อสิ่งใดเลย พระพุทธเจ้าสอนให้ปล่อยวาง ก็ว่าฉันก็เป็นคนดีอยู่แล้ว ฉันก็อยู่บ้านของเรา เราก็ว่าง สบายของเรา กิเลสมันอ้างทั้งนั้นแหละ

กิเลสมันอ้างเล่ห์ เห็นไหม เวลากิเลสมันอ้างเล่ห์นะ หนานักก็ไม่ทำงาน ร้อนนักก็ไม่ทำงาน กินอิ่มแล้วก็นอนเล่นก่อน นอนขึ้นมา ยังนอนไม่พอจะนอนต่อไป กิเลสมันอ้างไปทั้งนั้นแหละ มันอ้างไปตลอด แต่ถ้าเราฝืนมัน ฉะนั้น ถ้าเราฝืนมันคือฝืนความรู้สึกของเรา ถ้าฝืนความรู้สึกของเรา นี่เราจะแก้ไขเรา ถ้าเราแก้ไขเรา เราเอาใครเป็นแบบอย่าง? ก็เอาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นแบบอย่าง

ศาสดาเอกของเรา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นกษัตริย์นะ จะได้ครองราชย์อยู่แล้ว เห็นไหม นี่สละออกมา สละสมบัติที่เราแสวงหากันนี้ออกมา สิ่งที่เราสละออกมา สละออกมา

เพื่ออะไร? สละมาเพื่อโพธิญาณ สละมาเพื่อจะพ้นจากทุกข์ ถ้าพ้นจากทุกข์พ้นที่ไหน? ศาสนาพุทธสำคัญที่นี้ สำคัญที่ความรู้สึก สำคัญที่หัวใจ ไม่ใช่สำคัญที่รูปแบบหรือ

สิ่งที่เป็นรูปแบบเป็นศาสนาโลกๆ นี่เป็นเชิงสัญลักษณ์ แต่ในเมื่อเราเป็นเชิงสัญลักษณ์ เราก็ยอมรับในสัญลักษณ์นะ แต่สัญลักษณ์นั้นต้องให้ประโยชน์กับเรา สัญลักษณ์นั้นต้องให้ความร่มเย็นกับหัวใจของเรา ไม่ใช่เชิงสัญลักษณ์แล้วเราจะมี ความร่ำร้อน เห็นไหม คุณไปวัดไปวากันเราไปทำไม? ไปโรงมหรสพสมโภชเขามีอะไรกัน? ในเมื่อมหรสพสมโภชมันเป็นอบายมุข มันเป็นอบายภูมิ สิ่งที่เป็นอบายมุขแล้วเข้าไปอยู่กับวัดได้อย่างไร?

ถ้าสิ่งนี้เป็นอบายมุข เห็นไหม เราไปวัดไปวากันเราก็อยากมีความสุขครีกครื้น ต้องมีอบายมุขขึ้นมา สิ่งที่เป็นมหรสพสมโภช สิ่งนั้นเราก็ครีกครื้นกัน โลกเขาก็เห็น เขาก็พอใจกัน โลกเขาพอใจ โลกเป็นใหญ่ แต่ถ้าเราไปวัด ข้อวัตรปฏิบัติ วัดจะดีหรือไม่ดีมันอยู่ที่ข้อวัตรปฏิบัติ นะ วัดนั้นสะอาดไหม? วัดนั้นมีความร่มเย็นเป็นสุข

คุณในปัจจุบันนี้เขาพัฒนากัน เห็นไหม วัดตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่าง ไม่ต้องมาสอนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนมาตั้ง ๒,๐๐๐ กว่าปีแล้ว แล้วชาวพุทธเราทำไมไม่รักษา ธรรมชาติ? ไม่รักษาสิ่งต่างๆ ชาวพุทธที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วก็ไปเอาการพัฒนาของทางโลกมาเป็นตัวนำ เอาโลกเป็นใหญ่

ทำไมชาวพุทธเราต้องเอาโลกเป็นใหญ่? ทำไมชาวพุทธเราไม่เอาธรรมเป็นใหญ่? ทำไมไม่เอาคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นใหญ่? ถ้าเอาคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นใหญ่ เห็นไหม มนุษย์ทุกคนมีคุณค่า มนุษย์ทุกคน น้ำใจของคนสำคัญที่สุด สิ่งที่เป็นน้ำใจ การมีน้ำใจที่เป็นสาธารณะเกื้อกูลกัน เห็นใจกัน สิ่งต่างๆ สำคัญที่สุด

นี่สิ่งที่มีน้ำใจกัน เกื้อกูลกัน สิ่งที่มีมากมีน้อยก็เจือจางกันได้ สิ่งที่อึดคัดขัดสนมันก็เจือจางกันได้ สังคมจะไม่ร่ำร้อนจนเกินไปนักถ้าเอาธรรมนำ แต่จะไปเอากิเลสนำ เอาคุณค่า เอาจำนวนตัวเลข เอาต่างๆ มานำกันว่าใครมีมากมีน้อย

มีมากมีน้อยมันสุขจริงหรือเปล่า? มีความสุขในหัวใจจริงหรือเปล่า? มีมากมีน้อยมันอยู่ที่หัวใจสิ หัวใจผู้ยิ่งใหญ่ เห็นไหม หัวใจผู้ยิ่งใหญ่มันเป็นจิตใจสาธารณะ จิตใจที่เข้าใจใจของตัวเอง

“ใจดวงหนึ่งคู่ใจดวงหนึ่ง”

ถ้าใจของเรา เราเข้าใจใจของเราแล้ว ใจเป็นอะไร? ใจเป็นพุทธะไง ใจเป็นพุทธะ เห็นไหม องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมขึ้นมา มีพระพุทธรูปพระธรรม วันนี้วันที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงธรรมเป็นพยาน ธรรมจักรไถ่ แสดงธรรมจกกับปวัตตสูตร วันอาสาฬหบูชา แล้วเกิดพระอัญญาโกณฑัญญะบรรลुธรรมขึ้นมา เป็นสงฆ์องค์แรกของโลก เป็นรัตนตรัยของเรา

แล้วเรามีสิทธิ์ไหม? เราจะบรรลุได้ไหม? เราจะเป็นอย่างพระอัญญาโกณฑัญญะได้ไหม? มันได้ทุกคน เพราะพระอัญญาโกณฑัญญะก็มนุษย์เหมือนเรา พระอัญญาโกณฑัญญะก็แสวงหาเหมือนเรา แล้วเราก็แสวงหากันอยู่ทำไมเราจะเป็นอย่างไม่ได้ ถ้าเราเป็นได้ เป็นได้เพราะอะไร? เพราะเราเคารพบูชา เห็นไหม ในเชิงสัญลักษณ์ เราเคารพบูชาในเชิงสัญลักษณ์ แต่ก็ให้มันเคารพจากหัวใจ ให้มันทำออกมาจากหัวใจ

วันนี้วันสำคัญทางพุทธศาสนา เราจะเวียนเทียนกันเป็นเชิงสัญลักษณ์ แต่ไม่ใช่ทำเล่น ทำจริงๆ ทำจริงๆ นะ เพราะอะไร? เพราะว่าต้นไม้มันมีแก่น มีกระพี้ มีเปลือก ในเมื่อในเชิงสัญลักษณ์เราก็กึ่งของเรานะ ในเมื่อต้นไม้เปลือกมันดี สารอาหารมันจะขึ้นไปเลี้ยงลำต้นของมันได้ เราจะดูแลรักษาเปลือกอันนี้ แต่เรารักษาของเรา เห็นไหม คุณเวลาเขาจะโค่นต้นไม้เขาไปควั่นเปลือกมันก่อน ให้ต้นไม้มันตาย แล้วอ้างว่าต้นไม้มันตายแล้วจะโค่นมัน

นี่ก็เหมือนกัน ในเชิงสัญลักษณ์ถ้าเราทำถูกต้อง เราไม่ไปควั่นต้นให้ต้นไม้มันตาย ในศาสนาก็เหมือนกัน มีผู้เข้ามาในศาสนาใหม่ตลอดเวลา เราถึงต้องมีพิธีกรรมเอาไว้เพื่อฝึกสอนเขา ข้อวัตรปฏิบัติเพื่อฝึกสอนเขา ใอันนี้เป็นเปลือกนะ มันเป็นเปลือก รักษากันไปเป็นเปลือกๆ ในเชิงสัญลักษณ์ แต่ความเป็นจริงนะ หัวใจเป็นความเป็นจริง ถ้าหัวใจเป็นความเป็นจริง หัวใจเราจะเป็นอย่างพระอัญญาโกณฑัญญะ

วันนี้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงธรรม พระอัญญาโกณฑัญญะบรรลुธรรมขึ้นมา แล้ววันนี้วันอาสาฬหบูชา เราจะทำได้ไหม? คืนนี้เราจะนั่งให้บรรลุธรรมได้ไหม? คืนนี้เราจะเดินจงกรมขึ้นมา เดินจงกรมไม่นานเลยได้ไหม? เพราะเราอยู่ป่าอยู่เขามาตลอดนะ วันพระ วันเข้า จะเน่ซซชิกไม่นานเลย ไม่นอนเลย

ทำไมคนเราเกิดมาต้องนอน? ทำไมเกิดมานอนแล้วกิน กินแล้วนอนอยู่อย่างนี้ มันมีประโยชน์อะไร? แล้วถือนิสัยชก ชุกควัตร ไม่นอนขึ้นมาทำไมทำไมไม่ได้ เวลาเราหิวข้าว เรากินอาหารเข้าไปเราก็อิ่มหน้าสำราญ เวลาจิตมันหิวโหย จิตมันมีความทุกข์ขึ้นมา แล้วมันเอาอะไรไปเจือจางมัน เอาอะไรไปให้มันเป็นที่พักอาศัย ก็ศีล สมาธิ ปัญญาไง

มีศีล ศีลคือความปกติของใจ สีเลนะสุคะติง ยันติ สีเลนะโกคะสัมปะทา.. มีศีลทำให้จิตสงบได้ มีศีลทำให้เกิดโกคะ โภคะเพราะอะไร? เพราะเราประหยัดมัชยัสถัง เราประหยัดของเรา เราหาของเรา เราดูแลของเรา นี่โภคะมันก็เกิด สีเลนะสุคะติง ยันติ มันจะเกิดความสุข สีเลนะโกคะสัมปะทา

สิ่งที่เกิดขึ้นมา เห็นไหม นี่ถ้าเรามีศีลมีธรรมของเราขึ้นมา เราทำของเราขึ้นมา ถ้าเกิดจิตมันสงบขึ้นมา สิ่งที่เกิดสงบขึ้นมา ความสุขที่ไหนมันจะเท่ากับความสุขของจิต! สิ่งแสวงหากันนี้แสวงหากันเพื่อใคร? ก็แสวงหามันเป็นอามิสัง กิเลสตัณหา มันต้องการ มันมีความทะยานอยาก ก็หา มาปรนเปรอมัน มันอยากได้อะไรก็วิ่งเต้นเผ่นกระโดดเอามาปรนเปรอมัน แล้วมีความสุขจริงไหม? มีความสุขหรือเปล่า? มีความสุขทำไมหัวใจมันเร่าร้อนล่ะ?

นี่มันมีความสุขไม่จริง ถ้ามีความสุขไม่จริงเราทิ้งกิเลสมันซะ อย่าไปอยู่กับมัน มาอยู่กับธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าดีกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ในการทำความสงบของใจ ถ้าจิตมันมีสมาธิขึ้นมา เห็นไหม ความสุขเท่ากับความสุขของจิตไม่มี นี่แค่เป็นสมาธินะ เป็นสมาธิแล้วเกิดปัญญาขึ้นมา เห็นการกระทำของมันขึ้นมา ถ้าการกระทำของใจ กิจจญาณเกิดจากใจ ธรรมจักร เห็นไหม สัจจญาณ.. สัจจญาณ กิจจญาณที่เกิดขึ้นมาจากใจ ถ้ากิจจญาณนี้มรรคญาณเกิดขึ้นมาทำไมเราจะบรรลุธรรมไม่ได้?

ไฉ่ดำรามันส่วนตำรานะ ในพระไตรปิฎกก็เป็นในพระไตรปิฎก ทุกข์ก็เป็นของเรา มรรคก็เป็นของเรา ความรู้สึกก็เป็นของเรา ทำไมเราสร้างไม่ได้? ทุกข์มันยังทุกข์ได้เลย สิ่งที่เป็นทุกข์มันเป็นนามธรรม เวลาสุขมันก็สุขได้ แล้วมรรคมันเกิดมันก็เกิดได้

นี่เข้าใจผิด เห็นไหม เวลาอวิชา ความไม่รู้แจ้ง ความเข้าใจผิดมันก็เข้าใจมาตลอด แล้วเข้าใจถูกต้องไม่ได้หรือ? เข้าใจให้มันถูกต้องทำไมจะทำไมไม่ได้? ถ้าความถูกต้องมันเกิดขึ้นมา มันก็เข้ากับสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ รู้ชอบ เพียรชอบ งานชอบ แล้วมันชอบที่ไหน? มันชอบในพระไตรปิฎกใช่ไหม? มันชอบในหัวใจของครูบาอาจารย์เราหรือ? มันไม่ชอบในหัวใจเราหรือ?

มันไม่ชอบในความสงสัยเราหรือ? หัวใจที่มันทุกข์มันยากอยู่นี้ทำไมไม่พลิกแพลงขึ้นมา ทำไมไม่ทำมันขึ้นมา

เราทำเองนะ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ชี้ทาง เราเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติ เป็นผู้ก้าวเดินเท่านั้น สิ่งที่มีมันจะเกิดขึ้นกับเรา นี่ในเมื่อมันจะเป็นเชิงสัญลักษณ์ เราก็ต้องเคารพ เคารพในเชิงสัญลักษณ์ เพราะจิตใจเราเป็นธรรม ถ้าจิตใจเราเป็นเปรต เชิงสัญลักษณ์ก็เหยียบย่ำมัน เชิงสิ่งใดๆ ก็ว่าไม่มีความหมาย ไม่มีความหมาย กิเลสมันใหญ่ กิเลสมันจะข่มขี้ไปหมด ทั้งๆ ที่เบียดเบียนตนก่อน เหยียบหัวตัวเองก่อน แล้วก็ทีฐิมานะไปว่านั่นผิด นี่ผิด เพราะเราไม่เข้าใจ

อย่างเช่น คุณิพระพุทธรูปนี้ ทางวิทยาศาสตร์เขาบอกราบทำไมพระพุทธรูป ทองเหลือง กราบทำไม? นี้อวดปัญญา อวดรู้ ว่านี่ทองเหลือง กราบแร่ธาตุทำไม? แต่ไม่รู้เลยว่าเชิงสัญลักษณ์ แล้วชาวพุทธเราสมมุติขึ้นมาให้แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีพุทธคุณ ปัญญาคุณ เมตตาคุณ วารากแห่งของศาสนาไว้ให้เราได้อาศัยร่มเย็น

นี่ศีลธรรมจริยธรรมในศาสนาพุทธ ในเชิงศิลปะ วัฒนธรรม แล้วเราได้อาศัยสิ่งนี้มา นี่สังคมความหล่อหลอม หล่อหลอมให้สังคมร่มเย็นรื่นรมย์ ให้เราได้อาศัยอยู่ แล้วทำไมเราจะไม่ระลึกถึงบุญคุณล่ะ? ทำไมเราราบไม่ได้ล่ะ? เราราบบุญคุณอันนั้น เราไม่ได้กราบแร่ธาตุ นี่เชิงสัญลักษณ์ ปัญญามันเข้าไม่ถึง มันก็คิดไปทางวิทยาศาสตร์

นี่ก็เหมือนกัน ในเชิงศีลธรรม จริยธรรม ในเชิงการเวียนเทียนของเรา ถ้าเราเข้าใจนะเราก็ทำของเรา ให้เป็นประโยชน์กับเรานะ.. นี่เดี่ยวจะพาเวียนเทียน เวียนเทียนเสร็จแล้วเติมพลังของใจ ใจมันเร้าร้อน ใจมันทุกข์ นี่เป็นชาวพุทธ ชาวพุทธหลักใจไม่มี คุณในศาสนาอื่น ถึงเวลาเขาต้องไปทำพิธีกรรมทางศาสนาของเขา ใอันนี้ชาวพุทธไม่เคยรู้จักอะไรเลย บอกว่าชาวพุทธ พุทธอะไรก็ไม่มี

แต่ถ้ามันมีการส่งเสริมกัน มีการส่งเสริมทางโลก เห็นไหม ในเมื่อถึงคราววันสำคัญทางพุทธศาสนา เรามาเคารพบูชาด้วยสัญลักษณ์ ด้วยการเวียนเทียน ระลึกถึงพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ ให้หัวใจเราพุทธะ นี่ความรู้สึกเป็นพุทธะ แต่มันไม่เคยดูแล ไม่เคยรักษา มันวิ่งเดินผ่าน กระโดดออกไปเอาแต่ข้างนอก ออกไปเอาแต่อาการของใจ ออกไปเอาแต่ความรู้สึกจากภายนอก มันเลยทุกข์ยาก

วันนี้จะดูแลรักษา เห็นไหม นี่เดินเวียนเทียน เคารพพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าคือพุทธะ อยู่ในหัวใจของเรา พระพุทธเจ้าไม่ได้อยู่ที่อินเดีย ไม่ใช่ อินเดียเป็นสถานที่เกิด ใจใครอยู่ที่ไหน รู้ที่นั่น ไม่จำเป็นจะต้องไปที่อินเดีย อยู่กลางหัวอกนี้แหละ อยู่ที่ความรู้สึกนี้แหละ นี่มีคุณค่าที่สุด สิ่งนี้เป็นประโยชน์กับเรานะ ถ้าเราตั้งใจของเรา เราทำของเรา จะเป็นประโยชน์ของเรา เอวัง